

Ach, ti Poláci...

Dokončení ze strany 21

Kritici rádi dodávají, že Poláci milují Unii hlavně kvůli přílivu evropských peněz. Z bruselského rozpočtu na léta 2007–2013 má Polsko nárok celkem na 67 miliard eur, což je vůbec největší částka, kterou kdy jedna členská země z evropské politiky soudržnosti dostala (Češi mohou ve stejném období dostat 26,7 miliardy). Víc než 3,5krát lidnatější Polsko ale dostává víc jen v absolutních číslech. V přepočtu na obyvatele jsou na tom lépe Češi. Ti si ale rádi od plíc zanadávají na „nesnesitelné bruselské byrokraty“ a okázale dávají najevo svůj distanc.

Polskou vstřícností vůči Unii může být ledacos. Nemusí to být jen pozitivní. I na sever od nás se totiž o ní zuřivě debatuje a pro polskou pravici je místy strašákem, za kterého se schovává. Navenek to ovšem Polákům nebrání v Evropě držet sevřené šiky.

„Řekl bych, že Poláci mají rádi Čechy kvůli tomu, že jsou takoví, jací Poláci vůbec nejsou a jací by třeba chtěli být“

Mariusz Szczygiel

Určitě má na tom podíl i nedávná historie. Zkušenost totálního zmaru, ztráty vlastního státu a vědomí křehkosti i nesamozřejmosti současného ekonomického úspěchu je v polském případě mimořádně silná. Běžným Čechům – pokud zrovna nemají polské příbuzné nebo nepatří k intelektuálním elitám kolem pražských Lidovců – se to dost těžko vysvětluje. Malého Česka, schovaného za horami a považovaného nacisty za důležité průmyslové centrum, se druhá světová dotkla vlastně minimálně. Polskou zkušenost tvoří obrovská destrukce, vyhlazovací tábory, holokaust v přímém přenosu a stovky „Lidic“.

Poláci milují historii a jsou jí doslova posedlí. Každý větší časopis má historickou přílohu, o výklad nedávných dějin se v mírnějším případě vášnivě bojuje, jindy zuřivě a nenávisťně válčí. Čech tady najde řadu zbytečných emocí a vášní, tendencí výkladů i dalších problémů. Podstatné ale zůstává: Poláci berou vlastní historii natolik vážně, že se promítá i do jejich přítomnosti. Do pozitivního vztahu k Evropské unii, armádě i k vlastnímu státu.

Aby to hořelo

Tohle zvláštní zjištění smyslu je vlastně nejpodstatnější zkušeností, kterou si za celý rok a půl z Polska odnáším. Uvědomil jsem si to při nedávném vysílání úspěšného projektu privátní televizní stanice HBO *Hořící keř*. Výsostně československý příběh o Janu Palachovi a počátku normalizace měl český scénář i české obsazení. Teprve polská režisérka Agnieszka Hollandová mu však dokázala vtisknout polskou nekompromisnost a udělat z něj drama, z něhož se tají dech. „Přemýšleli jsme, kdo z českých režisérů by se téhle látky mohl ujmout. Měli jsme přitom dost jasnou představu, jaký by film měl být – syrový, uspínený, bolavý. Upřímně řečeno, nikdo nás nenapadl. Proto jsme hledali v Polsku. Agnieszka k našemu velkému potěšení přijala,“ řekl mi na varšavské premiéře mladý scenárista filmu Štěpán Hulík. Hollandová tu samozřejmě zúročila svoji profesionalitu a vlastní prožitky z Prahy konce šedesátých let. Ovšem syrový a nekompromisní polský pohled, nehledající vytyčky a omluvy, hrál také významnou roli.

Premiéra *Hořícího keře*, přirozeně propojujícího české i polské prostředí, odhalila i jinou zajímavou věc. Totiž intenzitu polského zájmu o vlastní sousedy, a o Čechy zvlášť. Na varšavské univerzitě je bohemistika už několik let bezkonkurenčně nejžádanějším předmětem v rámci katedry slavistiky. Zatímco studenti ostatních jazyků stěží vytvoří jednu skupinu, čeština má většinou dvě. Jarek Nohavica už roky vyprodává velké varšavské i jiné sály a pravidelně figuruje v hudebních hitparádách. Ve varšavských či krakovských kavárnách se živě debatuje o dílech režiséra Petra Zelenky, Zdeňka Svěráka, Jáchyma Topola, Petry Soukupové i mnohých dalších. V oblíbě je tady černý český humor, nezaměnitelná satira i schopnost odstupu a ironie. Podle varšavského sociologického centra CBOS jsou Češi již

Proti putinovskému Rusku. Varšava, 2. října 2013 – polský protest proti věznění aktivistů Greenpeace, kteří chtěli proniknout na ruskou ropnou plošinu v Barentsově moři. FOTO AP

tři roky za sebou v Polsku nejoblíbenějším zahraničním národem. „Řekl bych, že Poláci mají rádi Čechy kvůli tomu, že jsou takoví, jací Poláci vůbec nejsou a jací by třeba chtěli být,“ prohlásil nedávno velký propagátor české kultury v Polsku, novinář Mariusz Szczygiel.

Bohužel to neplatí opačně. Ne že by Češi Poláky opovrhovali, ale patří pro ně – podobně jako většina sousedů s výjimkou Slováků – do pomyslné druhé ligy. Nejdříve Angličané, Francouzi, Němci či Američané, pak možná polští sousedi.

Telefonní číslo

Zájem o bezprostřední okolí je v polském prostředí tak trochu životní nutností. Velké posuny hranic, polské menšiny v Litvě, Bělorusku či na Ukrajině i další historické věci pro něj vytvářejí logické zázemí. Současné politické elity toho umí náležitě využít. Varšava je dnes v unijních i transatlantických záležitostech oním pomyslným „jedním telefonním číslem“, na které se z Bruselu či Washingtonu volá do regionu střední a východní Evropy. Přehled a mentalita „think big“ k našim severním sousedům prostě patří.

„Měli jsme problém s členskými státy NATO ve střední Evropě, tak jsem volala Radkovi Sikorskému (polskému ministru zahraničí), ať to zkusí nějak vyřešit,“ povzdechne si bývalá americká ministryně zahraničí Condoleezza Riceová v dokumentu BBC o rusko-gruzínské válce v roce 2008 nazvaném *Putin. Russia and the West – Part 3: War*. Bývalý polský prezident Kwaśniewski sonduje podmínky propuštění ukrajinské expremiéřky Tymošenkové. Sikorski zase domlouvá kompromis ohledně syrských chemických zbraní a řadu jiných průlomových věcí.

Samozřejmě nelze geopoliticky srovnávat Česko a Polsko. Jejich výchozí

pozice i zahraniční politika jsou a budou jiné. Nicméně polský přehled o nejbližších sousedech by se Čechům velmi často hodil. A to nejen v diplomatických kruzích.

K odvěkým polským rivalům patří Rusko. Série tragických událostí započatá v roce 1920 bitvou nad Vislou a pokračující přes pakt Molotov–Ribbentrop. Katyň. Varšavské povstání až k brutální sovětské poválečné okupaci Poláky traumatizovala. Když k tomu připočítáme ještě smolenskou tragédii z jara 2010, je na nenávisťný koktejl vůči všemu ruskému zaděláno.

Žebříček hřištníků mezi dovozci potravin do Česka vedou Slováci a Turci, přesto se u nás staly synonymem nestravitelného jídla polské výrobky

„Pohrdání, nedůvěra, neporozumění a nenávisť“ – jsou slova, bez nichž se podle polského držitele Nobelovy ceny za literaturu Czesława Miłosze jen těžko dá popsat odvěký pohled našich severních sousedů na Rusko, jak napsal ve své knize *Rosja. Widzenia transatlantyczne*.

A potvrzují to i nejnovější sociologické průzkumy. Zároveň však dodávají jeden zajímavý detail: řada Poláků dokáže rozlišovat mezi současným autoritativním režimem v Moskvě a ruskou kulturou i obyčejnými lidmi. „Podle většiny Poláků jsou

Rusové hodně kulturně a mentálně jiní, ale mají i vlastnosti, které budí sympatie a uznání – jsou vnímáni jako otevření, srdeční, pohostinní, dá se s nimi živě diskutovat,“ konstatuje poslední zpráva Centra polsko-ruského porozumění, jejíž podklady na konci roku 2012 připravilo varšavské Centrum pro výzkum veřejného mínění (CBOS).

Bez ohledu na politické antipatie či historické reminiscence je v Polsku zájem o ruská témata. V kulturní rovině je zřetelně intenzivnější než v Česku. Rada polských měst organizuje Dny ruské kultury a představuje její nejnovější podoby. Jednou z výrazných tváří současného varšavského divadla je třeba ruský režisér Ivan Vyrypajev, který tvoří střídavě v Moskvě a ve Varšavě. „Překvapilo mě, jak okázale vy, Češi, pohrdáte ruštinou a vším z Východu. Pro vás jsou to všechno „Rusáci“,“ povzdechla si jedna z mých polských známých po nedávné návštěvě Prahy.

Unést různost

Současné česko-polské vztahy na tom ale nejsou špatně. Koordinace v rámci Vise-grádské čtyřky, NATO nebo Evropské unie probíhá výborně a intenzivní jsou i další vazby. Nemůžu se přesto ubránit dojmu, že některé z těch vztahů v poslední době zbytečně míří do slepé uličky. Jednou z nich je známá kauza „nekvalitní polské potraviny“. Stupeň nepochopení a zášti na jedné i druhé straně je v tomhle opravdu nebyvalý.

Varšava má zcela nepochybně problém s kontrolou kvality svých výrobků, nejen potravin. Kritizují ji za to i polští exportéři. Rada polských firem se dokonce aktuálně brání novým evropským směrnicím, které by zakázaly používat povšechný název Made in EU a nařídily by uvádět přesnou zemi původu. „Pokud by nyní naši

partneři museli ve Francii prodávat pod názvem Made in Poland, může z naší spolupráce sejít. Proč? Neobelhávejme se, ne všichni Francouzi si chtějí kupovat polskou produkci. Je to smutné, ale pravdivé,“ prohlásila nedávno v deníku *Gazeta Wyborcza* Blanka Chmurzynská-Brownová, ředitelka Polského sdružení výrobců kosmetiky. Důraz na původ výrobku využívá podle výzkumu agentury PEMI jen 13 procent polských firem.

Problém s negativní image tedy v Polsku existuje a jistě má kořeny v nezpochybnitelných faktech. Řada mých polských kolegů se nicméně pozastavuje nad tím, jak silně je v Česku tento fenomén v případě potravin využíván českou konkurencí. Fakta jsou totiž jasná: polská potravinová produkce je ve velké většině dobrá a levná. Proto je v Česku žádaná. Od roku 2000 stoupl její podíl na zdejšímu trhu trojnásobně a dnes tvoří 16 procent z celkového českého dovozu potravin. Rada Čechů jí polské výrobky, aniž by si to uvědomovala, a jak ukazují čísla, nemusí se zas tolik bát. Třeba na serveru zvaném *Potraviny na pranýři*, který české ministerstvo zemědělství a potravinářská inspekce speciálně zřídily pro sledování kvality potravin, vedou žebříček hřištníků mezi dovozci Slováci a Turci, Poláci jsou až za nimi a jejich podíl na „pranýřovaných“ potravinách se celkově pohybuje jen kolem pěti procent.

Na varšavské katedře slavistiky jsou česká studia už několik let nejžádanějším předmětem. Zatímco studenti ostatních jazyků stěží vytvoří skupinu, čeština má většinou dvě.

Z české debaty o polských potravinách je přitom obrovské politikum. A výchozí pozice dávají tušit proč: Poláci mají v potravinářství výhodu, jsou tradičně zemědělská země a dokážou produkovat levněji. Čeští potravináři fungují v průmyslové zemi, hájí svůj trh, ale vždy budou v průměru s náklady výše. Jde přitom o velké peníze: v roce 2012 činil dovoz polských potravin do Česka skoro jednu miliardu eur.

Hraje se proto všemi kartami, fěr i nefěr. Ministři zemědělství na jedné i druhé straně jsou pod obrovským tlakem vlastních zemědělských lobbý, které skrze ně vedou regulární obchodní válku. V ní se fakta a vyvážené informace postupně ztrácejí. Dopláci na to spotřebitel, kterému zbývají stereotypy. Užívám si je při návštěvách českých příbuzných a přátel ve Varšavě. „Jak je možné, že tady máte tak chutnou kachnu? A ty špekáčky jste opravdu koupili v běžném obchodě? To není možné!“

Kopernikovský obrat

Stereotypů je v současných vztazích mezi Čechy a Poláky hodně, vstřícnosti už méně. Přesto lze věřit, že obě strany zvzládnou i tyto komplikované kauzy. A trvám na tom, že pohled na sever je pro mnohé Čechy důležitý a poučný. Takzvané špinavé a rozbité Polsko se totiž radikálně mění. Zatímco většina Evropy včetně Česka prožívala po roce 2008 velký hospodářský útlum, náš severní soused šel díky promyšlené hospodářské politice, unijním injekcím i velkému vnitřnímu trhu nahoru. Z hlediska hospodářských výsledků jde o jednu z nejlepších čísel v celé Evropě. A taky o bezkonkurenčně nejúspěšnější období v celé poválečné historii Polska.

Přátele, kteří přijedou do Varšavy, vždy rád vodím do vědeckého Koperníkova centra na nábřeží řeky Visly, které by mnozí Češi mohli Polákům závidět. Fyzika, chemie i další vědy jsou tady podané skrze interaktivní instalace, všechno v nejmodernějším evropském stylu. Výsledek? Od otevření v listopadu 2010 se tu dveře netrhnou, populární centrum přivítá přes jeden milion návštěvníků ročně a na vstup se někdy stojí dlouhé fronty. Podobných projektů vzniká v Polsku řada a mění tak zásadně jeho podobu. Jiné problémy zůstávají a jen tak nezmiží – demografická krize, útek mozků do zahraničí. Přesto je Polsko zemí, kterou se vyplatí nepodceňovat – a tedy sledovat.

Autor (* 1974) je od srpna 2012 zpravodajem České televize ve Varšavě.